

Arany Zoltán

IX. Bihar-kutatás konferencia, Berettyóújfalu, 2025. január 23.

2025. január 23-án került megrendezésre a berettyóújfalui Nadányi Zoltán Művelődési Házban a térség kutatásával foglalkozó tudományos konferencia, immáron kilencedik alkalommal. A kétévente megrendezésre kerülő eseményen a történész, régész és etnográfus előadók ismertették kutatásaik legújabb eredményeit. A teltházas érdeklődés bizonyította a rendezvény létjogosultságát, mind a szakma, mind a civil érdeklődők részéről. A Bihari Múzeum szervezésében lebonyolított tudományos tanácskozás három szekcióra tagolódott. A résztvevőket Dr. Vitányi István országgyűlési képviselő és Muraközi István polgármester köszöntötték, kiemelve a szűkebb régió kutatásának fontosságát, úgy az egykori Bihar vármegye, mint a mai Hajdú-Bihar vármegye területén belül is. Ezután Török Péter vezető elnök köszöntőjét követően ismertette a napi programot.

Elsőként Gulyás László Szabolcs főiskolai docens (Nyíregyházi Egyetem) *Amatőrök és profik? Gondolatok a helytörténetírás fogalmáról, jellegéről és szerepéről* című előadását hallhatta a nagyérdemű. A lokális történetírást vonta kritikai górcső alá az előadó, miszerint állandó dilemmát okoz a precíz, tudományos szakmaiság és a széles olvasótábor számára készült, ámde a tudományos alaposítást gyakorta mellőző helytörténeti kiadványok között feszülő ellentét. Az utóbbi évtizedekben hazánkban készült helytörténeti munkák finanszírozását legtöbb esetben a helyi önkormányzatok vállalták magukra, akik általában egy, a szélesebb olvasótábor számára írt, könnyen értelmezhető publikációt vártak el. Ezeket a műveket pedig gyakorta helyi, történeti képzettséggel nem rendelkező, lelkes amatőr értelmiségiek írják meg, ami miatt ezek a munkák nem kevés kívánnivalót hagynak szakmai értelemben maguk után. Ezzel szemben, ha egy képzett, felkészült történész ír alaposan, tudományos igényességgel tanulmányt, az a nagyközönség számára sokszor nemcsak élvezhetetlen, hanem értelmezhetetlen is. Az előadó konklúzióként azt javasolja, hogy a szerző mindenképp hivatásos történész legyen, egy konkrét korszakra fókuszáljon, ne akarjon minden korszakra kiterjedően írni, szaktudományos módszerekkel dolgozzon. A teljes körű forrásfeltárás és forráskritika elengedhetetlen része a munkának. A tanulmány terjedjen ki a környező régióra, ne csupán az adott településre. A profi történész végezze a tudományos, akadémiai szintű munkát, az amatőr pedig maradjon meg helyi történetmondónak, közvetítse a kutatási eredményeket a helyi lakosság és az érdeklődő közönség felé.

Második előadóként Bocsi Zsófia régész-történész (Mecenatúra Bt.) *Helytörténet és/vagy településtörténet-írásról történészként régész szemmel* című előadását hallhattuk. Az előadó már az elején kihangsúlyozta az írott forrásanyag alapos ismeretének szükségességét. Az írott források mellett a helynévanyag összegyűjtése és a topográfiai ismeretek is megkerülhetetlenek a kutatás szempontjából. Miként járulhat hozzá a régészet a település történetének megismeréséhez? Elsőként a falu, avagy mezőváros kezdeti megtelepedésétől kezdve vizsgálja a helyszínt. Összeveti az írásos forrásanyagot a régészeti eredményekkel, továbbá a régészeti korú épített örökséget is bevonja a kutatásba. Az előadó végezetül kitért a komoly támpontot jelentő térképészet fontosságára is. A 18–19. században ké-

szült katonai felmérések, kataszteri térképek még sok évszázados távlatból is fontos kapaszkodót jelenthetnek azóta elpusztult települések, régészeti objektumok lokalizációjához.

Fleisz János egyetemi magántanár *Nagyvárad várostörténeti és helytörténeti kutatásának három évtizede és fontosabb tanulságai* című előadása a partiumi város utóbbi évtizedeinek lokális történetírását összegezte. Elsőként a dualista éra kutatóit ismertette: a Fraknoi Vilmos, Ipolyi Arnold és Römer Flóris nevével jelzett időszakot a román megszállás, majd a kommunista diktatúra erősen torzító cenzúrája követte. A forradalom utáni légkörben ismét megnyíltak a lehetőségek a kutatás és a magyar nyelvű publikálás előtt. A 1990-es évek elején mindent a nulláról kellett kezdeni. Ekkor indult újra a magyar nyelvű sajtó: a Bihari Napló, a Kelet-Nyugat hetilap, a Várad hetilap. 1993-ban megalakul a Partiumi és Bánsági Múemlékvédő és Emlékhely Társaság. 1999-ben a Sapientia Varadiensis Tudományos Kulturális Alapítvány, majd szintén 1999-ben a Partiumi Keresztény Egyetem. Ezen felül magyar könyvkiadók, könyvtárak, gyűjtemények is gazdagították a kutatási és kiadási lehetőségeket. Az eltelt bő három évtizedben hiánypótló munka folyt, sok lemaradást sikerült bepótolni, noha még rengeteg a tennivaló. Mindezek nagyban hozzájárultak a nagyváradi és a partiumi magyarság öntudatának megőrzéséhez is – zárta szavait az előadó.

Seres István békési történész *Bihar vármegye hadi népe 1704-ben* címmel tartott előadást. Ebből kiderült, hogy 1660-ban Nagyvárad török kézre került. Az 1662-ben készült Piri defter – török adólapjstrom – részletesen tárja elénk a váradi vilajet településeit. 1692-ben készült el Bihar vármegye kamarai összeírása, ám ez hiányos forrásanyag, a civil lakosság bujdosása miatt nem jelenik meg benne a teljes népesség. 1703-ban a szabadságharc kitörését követően Rákóczi fejedelem elrendelte Békés és Bihar vármegyék kiürítését, a Berettyó folyótól északra kellett áttelepülnie a lakosságnak. 1704-ben szintén fejedelmi utasításra készült egy katonai összeírás, melynek feldolgozása és publikálása vármegyékre bontva jelenleg is folyamatban van.

Ezt követően Szőke Richárd Rajmond történész-muzeológus (Bihari Múzeum) *A berettyóújfalui választókerület története 1848–1931* című előadása következett a sorban. Az előadó elmondása szerint az 1848-as forradalom reformjaként jelent meg Magyarországon a népképviselési rendszer, melynek köszönhetően Bihar vármegye 12 képviselőt küldhetett az országgyűlésbe. Az ekkor kialakított választókerületek egészen az első világháborúig változatlanul fennálltak. Az 1916-os választásokon már egy átszervezett struktúrában voksolhattak a helybeliek. A békediktátum után 1922-ben úgy kellett kialakítani a választókerületeket, hogy a lakosság létszáma meghaladja a kétezer főt.

Bulcsu László a Néprajzi Múzeum segédmuzeológusa *Településrétegződés. Egy lehetséges látásmód egy eset tükrében* címmel tartotta meg előadását, amely az érmelléki Szalacs település történetéről szólt. Ebben azt ismertette az előadó, hogy egy helyrajzi átrendeződés – utcák átnevezése, házak átszámozása – merőben megváltoztathatja a helyi lakosság tájékozódását is. Forrásként a katonai felmérések, kataszteri térképek, az iskola archivált dokumentumai, illetve az egyházi anyakönyvek használhatóak elsőként. A település szerkezetét, utcanéveit vizsgálva lehet következtetni a betelepülés mértékére, illetve az érkező lakosság etnikai és felekezeti hovatartozására is.

Kovács Gergely főlevéltáros (MNL HBVL, Debrecen) *„Az iparosított faluváros...” kötet helye a lokális történeti munkában* címmel tartotta meg prezentációját. Előadásában az 1981-ben, Varga Gyula szerkesztésében napvilágot látott *Berettyóújfalui története* monográfiára ref-

lektált, a 2024-ben kiadott, Husvéth Andrással és Szikla Gergővel közösen írt, *Az iparosított faluváros* című munka tükrében. Az 1981-ben megjelent kiadványt áthatja a korban elvárt szocialista ideológiai felhang. Vele ellentétben az új kiadású művet már politikai ráhatás nélkül, sokkal kiterjedtebb forrásbázis mélyreható elemzésével sikerült elkészíteni. A könyvben külön fejezetet kapott a berettyóújfalui zsidóság története 1945–1956 között. A vészkorszakot túlélő visszatérők számára újabb megpróbáltatást jelentett a szocialista modell, az államosítás. Ezek az izraelita lakosság elvándorlásához, a közösség megszűnéséhez vezettek. Az ezt követő időszakot a szocialista tervgazdaság és az ezzel járó társadalmi átrendeződés határozta meg. Mindezen különbségek ellenére a Varga Gyula által szerkesztett kiadvány az utóbbi munka méltó előfutárának tekinthető.

Petró Leonárd főigazgató-helyettes és Szendrei László szaktájékoztató könyvtáros (DEENK) előadásán *A Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár kutatástámogató szerepe és szolgáltatásai a 21. században* volt a címe. Ennek során a könyvtári kutatási procedúra fázisaival ismerkedhettünk meg, a kezdeti tervezéstől egészen a publikációig. A 21. század könyvtára már nem fizikai könyvtár, hangoztatta az előadó. A fizikai gyűjtemény ma már az állománynak csupán kisebb részét teszi ki. Emellett digitális archívum is elérhető, ez természetesen magába foglalja a fizikai könyvállomány digitalizált változatát is. Az elektronikus könyvtár adatbázisokhoz enged hozzáférést.

Utolsó előadóként Sándor Mária etnográfus, a Bihari Múzeum főmuzeológusa lépett a pódiumra és tartotta meg előadását *Egy elfelejtett folyóirat, a Múzeumi Kurír* címmel. Az ominózus lap 1969–2000 között jelent meg, mint a Hajdú-Bihar megyei Múzeumbarátok Körének közlönye. A kiadvány szerkesztője Dr. Dankó Imre (1922–2008) etnográfus, történész tartalmas és termékeny életútja bővelkedik tudományos eredményekben. Múzeumok, iskolák alapítása mellett időt szentelt a folyamatos kiadványszerkesztésre is. Így született meg a Múzeumi Kurír is, amely összesen 73 számot élt meg. A folyóirat szerteágazó tudományos tartalmat ölelt fel. A néprajz mellett történettudományi, nyelvészeti, képzőművészeti és régészeti témájú publikációk láttak napvilágot hasábjain.

A szekciókat nyilvános vitafórumok követték, ahol a hallgatóság kérdéseket tehetett föl az előadóknak, az erre adott válaszokból elnyúló beszélgetések alakultak ki, bizonyítván a résztvevők aktív érdeklődését az elhangzott témák iránt. A délutánba nyúló baráti disputák méltó záróakkordjai voltak a rendezvénynek. A kellemes hangulatú, családias légköre mellett érdekfeszítő előadásokat felsorakoztató rendezvény méltán igazolta a konferenciasorozat létjogosultságát.